

מבוא

הפרות זכויות אדם של הפלסטינים בשטחים על-ידי ישראל אינן תופעה הקשורה רק לאינתיפאדת אל-אקצא אלא מלווה את הכיבוש מאז ראשיתו. מאז נחתמה הצהרת העקרונות בין ישראל לבין הפלסטינים, חולקו השטחים למובלעות מנותקות והוטלו הגבלות על תנועת תושביהם, כולל הגבלות על הכניסה לירושלים ולישראל; הופרו זכויותיהם הבסיסיות של העצורים והאסירים ה"בטחוניים", שכולם הועברו לבתי כלא בישראל; הפקעות האדמה נמשכו, ההתנחלויות הורחבו, והאלימות מצד חיילי צה"ל, משמר הגבול והמתנחלים נמשכה.

מאז פרוץ האינתיפאדה הנוכחית חלה החמרה משמעותית במצב זכויות האדם בשטחים וישראל נוקטת במדיניות המכוונת בעיקר כלפי האוכלוסייה האזרחית, שאינה מעורבת בפעולות נגד ישראל. כך, ישראל עושה שימוש מופרז בכוח, שכתוצאה מכך נהרגו מאות פלסטינים ונפצעו אלפים, בהם ילדים רבים; ישראל הורסת בתים ועוקרת מטעים ושדות; מספר מקרי האלימות של אנשי כוחות הביטחון כלפי תושבי השטחים עלה בצורה משמעותית. ההגבלות על חופש התנועה המוטלות היום על האוכלוסייה הפלסטינית הן חסרות תקדים בהיקפן ובהשלכותיהן. על מרבית היישובים בגדה המערבית וברצועת עזה הוטל מצור ודרכים ראשיות נחסמו בסוללות עפר ובקוביות בטון, דבר המונע את יציאתם של התושבים מיישוביהם. הסגר המוחלט שהוטל על השטחים עם פרוץ האינתיפאדה מונע כניסת פועלים מהשטחים לישראל והביא להתדרדרות במצב הכלכלה הפלסטינית, הרעוע ממילא.

במהלך תקופת האינתיפאדה המשיך המוקד לטפל בתלונות אינדיבידואליות בנושאים השונים שבטיפול המוקד. בנוסף, טיפלנו בבעיות העקרוניות שעלו מתוך הטיפול בתלונות אלה, במטרה לשנות את המדיניות הנהוגה על-ידי הרשויות הישראליות. עתרנו לבג"צ כנגד העוצר על הכפר סילת אל-דאהר וכנגד אי אכיפת החוק על מתנחלי חברון. עתרנו לבג"צ גם כנגד כתר הדוק ללא מוצא על הכפרים פקועה ואל סאויה. בערעור אזרחי לבית-המשפט המחוזי הצלחנו לבטל את פרשנותו של בית-משפט השלום להוראות הפתיחה באש, פרשנות שעשויה היתה להקל עוד יותר את האצבע (הקלה ממילא) על ההדק. כמו כן, בעקבות עתירה לבג"צ הצלחנו להשיג הסדר עם משרד הבריאות והמוסד לביטוח לאומי, המאפשר לילדים פלסטינים בירושלים, שמעמדם כתושבים טרם הוסדר ואשר רק אחד מהוריהם תושב, ליהנות מביטוח בריאות מלידתם.

פעילותו של המוקד זכתה השנה להערכה ציבורית כאשר מנהלת הארגון הוזמנה, לצד אישי ציבור ופעילי זכויות אדם אחרים, להדליק משואה בטקס שיזמה תנועת ייש גבול' ואשר מטרתו הבעת הוקרה לאלו הפועלים למען צדק ושוויון בישראל. כמו כן, הוזמנו שני נציגים מטעם המוקד, זו השנה השלישית ברציפות, למסור עדות בפני ועדת האו"ם המיוחדת לחקירת הפרת זכויות האדם בשטחים על-ידי ישראל.

אלימות כוחות הביטחון כנגד פלסטינים

מאז פרצה אינתיפאדת אל-אקצא חלה עלייה משמעותית במספר המקרים של הכאה והתעללות על-ידי אנשי כוחות הביטחון בתושבים פלסטינים בשטחים. עלייה זו נובעת, בין השאר, בשל הגדלת החיכוך בין תושבי השטחים לבין כוחות הביטחון ומתבטאת הן במספר מקרי האלימות והן בעוצמת האלימות ואופייה. עם זאת, ההחמרה במצב בשטח לא התבטאה במספר התלונות שהתקבלו במוקד - מספר התלונות על אלימות בחצי השנה האחרונה דומה למספר התלונות שהגיעו אלינו בתקופה המקבילה אשתקד. עובדה זו משקפת, בין השאר, ירידה בנכונות של תושבי השטחים להתלונן נגד כוחות הביטחון הישראליים, בשל חוסר אמון במערכת אכיפת החוק הישראלית. יתרה מזו, בשל ההגבלות על חופש התנועה המוטלות על תושבי השטחים, בחלק מהמקרים גם מי שירצה להגיש תלונה יתקשה בכך. בנוסף, על פי נסינונו בעבר, במצב של אלימות קשה ומתמשכת של כוחות הביטחון הישראליים, כאשר פלסטינים כה רבים נהרגים ונפצעים מדי יום ביומו, נוטה האוכלוסייה להתגייס למטרה המשותפת, ולא להתלונן על מקרה בודד של אלימות כלפי אי מי.

בין התלונות שהתקבלו בחודשים האחרונים ישנן תלונות על אלימות קשה בידי שוטרי מג"ב וחיילי צה"ל; תלונות על גרימת נזק לרכוש בידי שוטרים וחיילים; תלונה על ירי מסיבי חוזר ונשנה לתוככי בית מגורים, אשר אילץ את דייריו לעזוב ולשכור בתים באיזור אחר, ותלונה על ירי חי מטווח קצר ופציעתו הקשה של פלסטיני בלתי חמוש שעוכב על-ידי חייל.

לצד הטיפול בתלונות חדשות אנו ממשיכים גם בטיפול בתלונות קודמות. המוקד המשיך לסייע לפלסטינים להעביר את תלונותיהם לרשויות ולעקוב אחר הטיפול בהן. תביעות הפיצויים שמגיש המוקד לבתי-המשפט בישראל נועדו, בין השאר, לחייב את הרשויות להכיר באחריותן למקרי אלימות אלה ולהרתיע מפני מקרי אלימות נוספים.

הרשעה, ענישה והרתעה?

ביום 19.10.94, בשעה 23:00, נכנסו שני שוטרי מג"ב וחייל צה"ל למושב עזריה בישראל כדי לעצור שלושה פועלים פלסטינים שהם סברו שששהו שם ללא היתר; בדיעבד הסתבר כי היה ברשות הפועלים אישור שהייה כחוק. על-פי כתב האישום שהגישה נגדם המדינה, העירו הנאשמים את הפועלים בבעיטות ובמכות, הובילו אותם לחצר בית שם היכו אותם תוך כדי חיפוש על גופם. הם הסיעו אותם לנקודת מג"ב במושב הסמוך, בית חשמונאי, שם היכו אותם, בין השאר, באמצעות אלה, ואילצו אותם לשיר "אחד חומוס אחד פול, אני אוהב את משמר הגבול". שניים מן הקורבנות אף נדקרו באמצעות מזרק. במהלך הנסיעה לנקודת מג"ב אף הוכו שלושת הקורבנות באמצעות כלים שהיו ברכב. בנוסף להאשמת שלושת השוטרים בתקיפה בנסיבות מחמירות, הואשם מפקד הכח - רוני בורגנה - גם בעבירה של הדחה בחקירה: מאחר ומושב עזריה נמצא היה מחוץ לתחום הגזרה שהופקד עליה, הניע בורגנה את פקודיו למסור בחקירת מח"ש כי הפועלים לא נעצרו במושב אלא ליד נקודת מג"ב שבבית חשמונאי.

בחודש דצמבר 1999 זיכה השופט יורם נועם מבית-משפט השלום בירושלים שניים מן הנאשמים אך הרשיע את בורגנה בעבירת תקיפה הגורמת חבלה של ממש ובעבירת הדחה בחקירה. במהלך המשפט סייע המוקד באיתור העדים הפלסטינים ובהבאתם לעדות.

בגזר הדין שניתן בינואר השנה כתב השופט, בין השאר:

התופעה של אלימות מצד שוטרים, או גורמי אכיפת חוק נוספים, תוך ניצול השררה, כלפי קרבנות תמימים ללא עוול בכפם, הינה חמורה. בנוסף לפגיעה הפיזית בקרבן והשפלתו, פוגעים המעשים בתדמית המשטרה וגורמי אכיפת החוק, ובאמון הציבור בגורמים אלה. שומה על בתי המשפט להלחם בתופעה פסולה זו בענישה מחמירה, שתתן ביטוי הולם לערך של שמירה על שלמות הגוף וכבוד האדם, שתוקיע את המעשים, שתביע את סלידת החברה מפני ביצועם, ושיהיה בה אלמנט עונשי מרתיע כלפי שוטרים אלימים. ענישה סלחנית עלולה להחטיא את מטרת הענישה.

מעשיו של הנאשם חמורים, בשל עצם התקיפה, ההתעמרות וההתעללות בחסרי ישע. מדובר במעשים בלתי נסלחים וראויים לכל גינוי. משנה חומרה יש לראות בנסיבות ביצוע העבירה - עת תקף את המתלוננים ללא כל סיבה בכל שלבי האירוע בפרק זמן לא מבוטל, תוך שימוש בחפצים ובכלים - כלי עבודה ברכב, אלה ומזרק, ואגב גרימת חבלות של ממש למתלוננים. היבט מחמיר נוסף הינו ביצוע התקיפה על-ידי מפקד - שאמור לשמש דוגמא לפקודיו - בנוכחות הפקודים, והדחתם של הפקודים למסור גירסת כזב בחקירת מח"ש.

למרות דברים חמורים אלה, גזר השופט על בורגנה רק עשרה חודשי מאסר על תנאי, שירות לתועלת הציבור וקנס בסך 5,000 ש"ח. בגזר הדין כתב השופט כי אחת הסיבות לקולת העונש היתה העובדה כי הנאשם נזקק בעבר לתשע שנים של טיפולים פסיכולוגיים ופסיכיאטריים. המוקד הגיש תביעת פיצויים נגד בורגנה בשם שלושת הנפגעים בחודש מרץ השנה.

במקרים רבים מתבטאת אזלת היד של הרשויות בשלב החקירה של האירוע - באפריל 1994 ירו חיילי צה"ל אש חיה, גז מדמיע ופצצות תאורה לכיוון בית משפחת צ"א בכפר ג'ית. הירי הסב נזק רב לבית המשפחה ולרכוש שהיה בתוכו והרג כמה בעלי חיים. פצצות גז רבות חדרו והתפוצצו בתוככי הבית ופגעו בדייריו. ביולי 1994 פנה המוקד לפרקליט פיקוד מרכז בדרישה שיוורה על חקירת האירוע. רק בפברואר 1995, לאחר מספר תזכורות, נמסר מהפרקליטות כי התלונה עדיין בבירור. בספטמבר 1995, לאחר שורה נוספת של תזכורות ופנייה לפרקליטות המדינה, נמסר למוקד ע"י פרקליטות פיקוד מרכז כי בדיקה מול הגורמים הצבאיים "העלתה כי האירוע שבנדון אינו מוכר ואין לגביו כל רישום שיהיה בו כדי להצביע על מעורבות של חיילי צה"ל...".

בתביעת נזיקין שהגיש המוקד בינואר השנה לבית משפט השלום בירושלים, צויין כי לנזקי הרכוש "נתווסף הזלזול של גורמי החקירה, שזרעו מלח על פצעי התובעים בכך שלא נקטו פעולה רצינית על מנת לברר את תלונת התובעים ולהעמיד לדין את האחראים."

תלונות על אלימות כוחות הבטחון ממשיכות לזרום למוקד, למרות הירידה בנכונות הפלסטינים להתלונן. כך למשל, כשבעה שבועות לאחר גזר דינו של נועם, נתקבלו במוקד תלונות של מספר פלסטינים תושבי ירושלים על מעשי אלימות של משמר-הגבול והמשטרה באיזור אל ואד בעיר העתיקה בירושלים. השוטרים הרסו ושברו פריטי סחורה בשורה של חנויות, היכו באלות ובקתות נשק שלושה תושבים וגרמו להם פציעות בחלקים שונים בגופם. בתלונה נוספת שהתקבלה במוקד באפריל, העיד מ"ש כי שוטרי משמר-הגבול הורידו אותו בכח ממכוניתו, היכו אותו ובעטו בו עד שאיבד הכרתו. על-פי עדותו של ג"ש, אחי המתלונן, מנעו השוטרים הגשת עזרה לנפגע. כמו כן נלקחו תעודת זהותו של מ"ש, הכרטיס המגנטי וכ-800 ש"ח שהיו ברשותו.

התביעות האזרחיות

במחצית שנת 2001, קיבל בית-משפט השלום בירושלים את תביעת הנזיקין שהגיש המוקד בשם ר"ש כנגד מדינת ישראל. עניינה של התביעה באירוע משנת 1989 בסבסטייה. בעת שהיה ר"ש בדרכו אל דודו, הגיעו מולו מספר נערים שצעקו "חיילים, חיילים". כדי להתרחק מעימות אפשרי בין החיילים לבין הנערים, חזר ר"ש על עקבותיו ופנה לכיוון אחר. לאחר זמן מה נתקל בחייל אשר כיוון אליו את נשקו. ברגע שהסתובב ר"ש על-מנת לשוב על דרכו, ירה בו החייל מאחור ופגע בעורפו. כדור הפלסטיק שנורה חדר לראשו ולא יצא, וכתוצאה מן הפגיעה הקשה נפסקו לר"ש 20% נכות נוירולוגית צמיתה. השופט קיבל את גרסתו של ר"ש וקבע כי המדינה חבה כלפיו בנזיקין. החלטה בדבר גובה הפיצוי תינתן בספטמבר הקרוב. מן הראוי להוסיף כי בהחלטתו הביע השופט מורת רוח מן הדרך בה נחקר האירוע ע"י הצבא: היה על רשויות הצבא לבדוק ולחקור את נסיבות האירוע עוד בשנת 1989, וקל וחומר שהיה על הנתבעת [המדינה] לבצע הבירור האמור לאחר הגשת התביעה בשנת 1996. אין חולק, כי האירוע לא נחקר על-ידי המשטרה הצבאית ואף לא על-ידי הגורמים הפיקודיים... מחדלי הנתבעת בחקירת התקרית הנדונה, והימנעותה מהשמעת עדויות - הן לעצם האירוע, והן לעניין נסיונותיה (אם היו) לאיתורם של עדים - נזקפים לחובתה, ומהווים אפוא תימוכין לגירסת התובע.

תביעות פיצויים לבית המשפט שנסתיימו השנה

ביום 17.11.93, היתה הי"ע סמוך לשער שכס ומכרה ירקות. למקום הגיעו פקחי העירייה, ועימם שוטרים ושוטרי מג"ב והחרימו את מרכולתה. במהלך נסיונה לקבל בחזרה את הסחורה, הוכתה הי"ע באלה, ידה נשברה והוטל בה מום. בית-משפט השלום בירושלים קיבל את התביעה שהגיש המוקד ופסק כי המדינה חבה בפיצויי נזיקין כלפי התובעת. בחודש מרץ השנה הגיעו המוקד והמדינה לפשרה במסגרתה שילמה הנתבעת לתובעת פיצויים בסך 50,000 ש"ח.

ל"מ, עובד עיריית ירושלים, הוכה קשות על-ידי שני שוטרים בנובמבר 1995, באיזור השער החדש בעיר העתיקה בירושלים. השוטרים, בלבוש אזרחי, ניסו לערוך חיפוש על גופו תוך שהם מתעלמים מבקשותיו ומסרבים להציג תעודות שוטר. לאור סירובם זה מיאן ל"מ לאפשר להם לערוך חיפוש, ובתגובה היכוהו בפניו באגרופיהם ובאזיקים, כפתו אותו, חבטו את ראשו בקיר בעודו כפות, וכאשר נפל המשיכו לבעוט בו עד שאיבד הכרתו. כאשר התעורר הובהר לו כי הוא עצור בגין תקיפת שוטרים ונסיון בריחה ממעצר חוקי. כל בקשותיו לקבל טיפול רפואי סורבו, עד אשר שוחרר בערבות על-ידי בכיר בעירייה והובהל לבית-החולים, שם נזקק למספר תפרים בפניו. בעקבות תביעת פיצויים שהגיש המוקד כנגד שני השוטרים והמדינה, ובמסגרת הסדר פשרה, הסכימה המדינה לפצות את ל"מ בסכום של 15,000 ש"ח. התביעה כנגד השוטרים, אותם לא הסכימה המדינה לייצג, עדיין בדין.

חופש התנועה

ישראל מטילה הגבלות על חופש התנועה של תושבי השטחים הפלסטיניים מזה שנים רבות. מאז שנת 1991 מהווה הסגר על השטחים אחד האמצעים המרכזיים של ענישה קולקטיבית של